

Віталій Вернигора,
старший оперуповноважений
в особливо важливих справах
Департаменту кримінальної розвідки
Національної поліції України

УДК 342.922:355.21

Поняття військово-службових відносин як об'єкту адміністративно-правового регулювання

Одними з основних відносин що виникають у процесі діяльності держави та громадян є адміністративно-правові відносини. Характерною особливістю цих відносин є наявність в однієї зі сторін цих відносин державно-владних повноважень. Одним з видів адміністративно-правових відносин є військово-службові відносини, головною особливістю яких є склад цих відносин. Обов'язковими суб'єктами цих відносин повинні бути: з одного боку – суб'єкт з наявними у нього державно-владними повноваженнями, в особі органу державної влади чи його представника, з іншого – суб'єкт, на якого поширюється дія законів у військовій сфері. Особливо актуальним питання військово-службових відносин, стало після початку бойових дій на Сході України, а також введення особливо-го періоду в Україні. Саме тому необхідно визначити склад військово-службових відносин, сутність та їх ознаки, зокрема особливості цих відносин під час особливого періоду.

Метою даної статті є визначення поняття, ознак та елементів військово-службових відносин, як одного із

видів адміністративно-правових відносин.

Останнім часом проблеми визначення елементів військово-службових відносин в нашій державі набули актуальності серед вітчизняних вчених на рівні монографічних досліджень, наукових статей, серед яких можна виокремити напрацювання останнього часу В. Б. Авер'янова [10], І. Ф. Коржа [5], А. В. Кудашкина [8], Б. М. Ринажевського [6], В. Г. Стрекозова [8], В. О. Шамрая [12] та ін. Зазначений науковий пошук та дослідження визначеної тематики обумовлено подіями на сході країни, які пов'язані з відповідною специфікою діяльності та функціонування військових формувань різної відомчої належності.

Як зазначає Ведерніков Ю. А., суспільні відносини, врегульовані нормами права і забезпечені державою, що виникають між двома і більше суб'єктами з приводу задоволення своїх матеріальних і духовних потреб та інтересів, між якими наявний правовий зв'язок у формі суб'єктивних прав та юридичних обов'язків називаються правовими відносинами [1, с. 235].

В свою чергу О. Ф. Скакун, дає інше визначення правовідносин. На її думку – це врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності – і забезпечуються державою [2, с. 506].

Аналізуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що правовідносинами – є вид суспільних відносин, що виникають між учасниками цих відносин, з приводу задоволення власних матеріальних і нематеріальних інтересів, проявляються у конкретному зв'язку між носіями суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, регулюються нормами права і забезпечуються державою.

Існують різні підстави класифікації правовідносин. Відповідно до них, правовідносини класифікують за: функціями права (регулятивні та охоронні); характером обов'язку (активного та пасивного типів); ступенем визначеності суб'єктів (абсолютні і відносні); за галузями права (конституційно-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові, трудові і т. д.) та ін.

Відповідно до наведеної класифікації, одним з видів правових відносин - є адміністративно-правові відносини. Так, В. К. Колпаков, вважає що адміністративно-правові відносини - це результат впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів сфери державного управління, внаслідок якого між ними виникають сталі правові зв'язки державно-владного характеру [3, с. 62-64]. Інший науковець, О. І. Остапенко, вказує, що адміністративно-правовими відносинами – є врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які складаються в сфері державного управління [4, с. 38].

На думку Ю. П. Битяка, адміністративно-правові відносини - це суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких виступа-

ють носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [13, с. 40].

Отже, адміністративно-правовими відносинами – є суспільні відносини, що виникають у сфері державного управління, між суб'єктами цих відносин, та врегульовані нормами адміністративного права.

Проведений аналіз термінологічного тлумачення поняття адміністративно-правових відносин, дозволяє дійти висновку про належність військово-службових відносин до одного з видів адміністративно-правових відносин.

Так, військово-службові відносини здійснюють регулятивну функцію, адже регулюють відносини між суб'єктами на яких поширюється дія законодавства у військовій сфері. Є двосторонніми відносинами (суб'єктами відносин є з однієї сторони – орган державної влади, з іншої – фізична особа).

Виникають військово-службові відносини у сфері виконавчої влади, адже управління галуззю оборони України покладено на органи виконавчої влади. Крім того ці відносини є суворо підпорядкованими і вертикальними, за виключенням повноважень Президента і Верховної Ради України у цій сфері (наприклад ВРУ схвалює рішення Президента України, про використання Збройних Сил України).

Тобто це відносини, що складаються з питань організації та здійснення військової служби, яка виступає об'єктом даних відносин. Військова служба, як об'єкт військово-службових відносин, виступає у формі діяльності суб'єктів цих правовідносин. Розглянемо більш детально тлумачення поняття «військово-службові відносини».

На думку І. Ф. Коржа, військово-службові відносини – це конкретний різновид адміністративно-правових відносин, які у відповідності до вимог правової норми започатковуються, розвиваються і припиняються між їхніми учасниками при наявності певних юридичних фактів [5, с. 75].

Б. М. Ринажевський вважає що, військово-службові відносини – це особливі адміністративно-правові відносини. Вони встановлюють особливий статус військовослужбовців і мають високий ступінь імперативності, оскільки їх суб'єкти перебувають переважно у співвідношенні начальник-підлеглий, тобто влади і підпорядкування [6, с. 373].

Конкретизуючи вище наведене визначення Б. М. Ринажевського відносно того, що військово-службові відносини встановлюють особливий статус військовослужбовців. По-перше статус військовослужбовця встановлює Закони України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», «Про Національну гвардію України» та ін., по-друге суб'єктами військово-службових відносин є не лише військовослужбовці, а й інші особи, на яких поширюється дія вищезазначених законодавчих актів.

Схожу думку висловлює і Е. А. Ісайчева, яка зазначає, що юридичним аспектом, при характеристиці військової служби – є юридичне встановлення військово-службових відносин у сфері безпеки та оборони, при реалізації яких досягається практичне виконання обов'язків військової служби, повноважень військовослужбовців та компетенції органів і організацій, в яких вони проходять службу [7].

Отже, військово-службові відносини є особливим різновидом адміністративно-правових відносин, які реалізуються у сфері безпеки та оборони між учасниками цих відносин, мають високий ступінь імперативності та нормативно оформлені.

Військово-службові правовідносини, як і будь-які інші, складаються з відповідних елементів: суб'єкта, об'єкта та юридичних фактів.

З огляду на те, що військово-службові відносини є частиною адміністративно-правових відносин, суб'єктами цих відносин з одного боку завжди виступатиме держава в

особі її військових органів та громадяни України, які є військовослужбовцями, з іншого.

Обов'язковими суб'єктами військово-службових відносин - є державні органи, до яких слід віднести: органи військового управління, посадових осіб, які організують в рамках своєї компетенції комплектування Збройних Сил, інших військ, військових формувань і органів, виконання та проходження військової служби, реалізацію статусу військовослужбовців [8, с. 189-191].

Одним з основних нормативно-правових актів, що встановлює коло осіб, які є суб'єктами військово-службових відносин, є Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу». Відповідно до п. 9, ст. 1, щодо військового обов'язку громадяни України поділяються на такі категорії [9]: допризовники - особи, які підлягають приписці до призовних дільниць; призовники - особи, приписані до призовних дільниць; військовослужбовці - особи, які проходять військову службу; військовозобов'язані - особи, які перебувають у запасі для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань на особливий період, а також для виконання робіт із забезпечення оборони держави; резервісти - особи, які проходять службу у військовому резерві Збройних Сил України, інших військових формувань і призначені для їх комплектування у мирний та воєнний час.

Суб'єктами військово-службових відносин, відповідно до Закону є не лише особи що проходять військову службу, а й цивільні особи. Зокрема до цивільних осіб належать: особи що не проходили (допризовники і призовники) та проходили (військовозобов'язані, резервісти) військову службу та військову підготовку.

Об'єктом даних правовідносин, як і у адміністративно-правових відносинах є поведінка її учасників (дії або бездіяльність), здійснення якої є реалізацією цих відносин. У військово-

во-службових відносинах діяльність суб'єктів спрямована на реалізацію адміністративно-правових відносин у сфері здійснення захисту держави від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Юридичними фактами, які є підставою для виникнення військово-службових відносин, можуть бути дії та події. Дія особи, яка є юридичним фактом, проявляється наприклад в укладенні контракту на військову службу. Подією, що стає юридичним фактом є, наприклад, виконання конституційного обов'язку, шляхом призову громадянина на строкову військову службу чи за мобілізацією, через видання відповідного нормативного акту.

Як і будь-які інші відносини, військово-службові мають ряд характерних ознак. Зокрема, І. Ф. Корж вказує на наступні [5]:

- вони є адміністративно-правовими відносинами, оскільки регулюються нормами публічного права (відповідними нормами військового законодавства, яке є складовою частиною адміністративного права);

- військово-службові відносини – це особливі адміністративно-правові відносини;

- військово-службові відносини – це владні правовідносини;

- військово-службові відносини пов'язані з виконанням визначених державою посадових обов'язків і функцій, тобто військовослужбовець здійснює функції держави і виконує коло державних завдань, маючи для цього визначені чинним законодавством особливі адміністративно-правові і владні повноваження.

Враховуючи вищевикладене, необхідно детально проаналізувати ці ознаки. Регулювання військово-службових, як виду адміністративно-правових, відносин здійснюється нормами публічного права. Військово-службові відносини – є особливим видом адміністративно-правових відносин, тобто відносин у якій обов'язковою ознакою однієї зі сторін є наявність відповідних владних повноважень.

Військово-службові відносини встановлюють особливий статус військовослужбовців та мають високий ступінь імперативності. В адміністративному праві використовуються способи регулювання, що властиві обом загальним методам правового регулювання – імперативному та диспозитивному. Відтак загальними рисами методу адміністративно-правового регулювання слід вважати те, що він реалізується шляхом: використання приписів (встановлення обов'язків); встановлення заборон; надання дозволів. Тому основним, у адміністративно-правових відносинах, – є імперативний метод, хоча не виключається використання окремих елементів диспозитивного методу [4, с. 69].

Військово-службові відносини, у значній мірі імперативні. Імперативність цих відносин забезпечується законодавством України, зокрема Військовими статутами, які є основними нормативними актами, що регулюють ці відносини.

Наділення окремих військовослужбовців окремими владними правами, можливістю здійснювати організаційно-розпорядчі функції, вживати адміністративних заходів тощо. Відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 № 1934-ХІІ встановлюються принципи будування і здійснення діяльності Збройних Сил України. Одним з головних принципів військово-службових відносин є їх високий рівень єдиноначальності.

Відповідно до Закону сутність цього принципу полягає у, наділенні командира (начальника) всією повнотою розпорядчої влади стосовно підлеглих і покладенні на нього персональної відповідальності перед державою за всі сторони життя та діяльності військової частини, підрозділу і кожного військовослужбовця; наданні командирові (начальникові) права одноособово приймати рішення, віддавати накази; забезпеченні виконання зазначених рішень (наказів), виходячи із всебічної оцін-

ки обстановки та керуючись вимогами законів і статутів Збройних Сил України.

Відповідно до Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, за своїм службовим становищем і військовим званням військовослужбовці можуть бути начальниками або підлеглими стосовно інших військовослужбовців. Тобто у відносинах між собою військовослужбовці можуть бути лише або командирами, або підлеглими. Командир (начальник) наділяється всією повнотою розпорядчої влади щодо підлеглих, однак в той же час на нього покладається індивідуальна відповідальність за всі сторони життя військового підрозділу. Крім того командир (начальник) зобов'язаний одноособово приймати накази, попередньо переконавшись у його відповідності законам і статутам Збройних Сил України, та переконатися у виконанні своїх наказів підлеглими. Отже, положення норм статуту свідчать про наділення окремих військовослужбовців владними повноваженнями, можливістю здійснення ними організаційно-розпорядчих функцій, вживання адміністративних заходів. Крім того положення свідчать і про імперативність військово-службових відносин у частині керування військовослужбовцями і підпорядкування військовослужбовцям.

Маючи відповідні владні повноваження військовослужбовець здійснює функції держави і виконує коло державних завдань. Функції держави - основні напрями її діяльності, що зумовлені її цілями і завданнями та конкретизують її сутність. Однією із зовнішніх функцій держави - є функція оборони держави. Під останньою варто розуміти захист воєнної безпеки, територіальної цілісності та недоторканності держави, державного суверенітету від зовнішніх зазіхань як економічними, дипломатичними, так і військовими способами [2, с. 90].

Держава для здійснення цієї функції, створює у системі своїх органів воєнізовані структури, яким надано

повноваження вирішувати питання щодо оборони держави. В Україні відповідно до статті 17 Конституції України, це завдання покладається на Збройні Сили України. Відповідно до цієї ж норми забороняється створення та функціонування будь-яких інших військових формувань не передбачених законом.

Стаття 65 Конституції України, закріплює положення, за яким захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [11].

Громадяни України, відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» здійснюють обов'язок з захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України - є військовослужбовцями Збройних Сил України.

Відповідно до Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України військовослужбовці можуть бути або начальником або підлеглим. Начальник (командир) підрозділу використовує всю повноту розпорядчої влади, якою наділений, для керування підлеглими, у той же час несучи повну відповідальність за всі сторони життя як підрозділу загалом, так і кожного окремого військовослужбовця.

У свою чергу підлеглий беззастережно має виконувати накази начальника, крім випадків коли такі накази є протизаконними, та з повагою ставитися до нього.

Статутом внутрішньої служби встановлено, що військовослужбовці під час виконання службових обов'язків мають право застосовувати заходи фізичного впливу, а також носити, зберігати та застосовувати спеціальні засоби, зброю в порядку, встановленому законодавством.

Тобто повноваженнями військовослужбовців є не лише їх належність до Збройних Сил України, як структури державної влади, але й законодавче забезпечення здійснення їх прямого обов'язку шляхом застосування тих чи інших способів і методів, серед яких: заходи фізичного впливу, зберігання та використання

спеціальних засобів та вогнепальної зброї, під час виконання службових відносин.

Таким чином підводячи підсумок слід зазначити, що здійснення військовослужбовцями повноважень щодо оборони держави, здійснюється шляхом встановлення чіткої ієрархічної системи управління Збройними Силами та їх наділення владними повноваженнями щодо ефективного виконання службових обов'язків.

Суспільні відносини, пов'язані з організацією військової служби, виникають між державними органами (організаціями) та їх структурними підрозділами у зв'язку з: становленням юридичного статусу військової посади; включенням військових посад до відповідних переліків; встановленням юридичних вимог до військових посад; визначенням способів заміщення військових посад і встановленням умов вступу на військову службу; встановленням кваліфікаційних вимог для заміщення військових посад; визначенням порядку атептації військовослужбовців; веденням

особових справ військовослужбовців; проведенням кадрової політики (підбором, підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації військовослужбовців); організаційним забезпеченням військової служби.

Військово-службові відносини не мають аналогів як у приватноправових, так і у державно-правових відносинах, адже вони пов'язані з нормативно закріпленою можливістю застосовувати військовослужбовцями спеціальних засобів, зброї та бойової техніки для вирішення поставлених задач в особливих умовах.

Отже, військово-службові відносини є одним з особливих видів адміністративно-правових відносин, що проявляється перш за все в його суб'єктному складі. Так учасниками цих відносин є не лише орган державної влади, чи його представник що наділений державно-владними повноваженнями з однієї сторони, а й інші учасники на яких поширюється дія законодавства у військовій сфері.

Список використаних джерел

1. *Теорія держави і права* : навч. посіб. / Ю. А. Ведерніков, А. В. Папірна. – К., 2008. – 333 с.
2. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права (енциклопедичний курс) : підручник / О. Ф. Скакун. – Х.: Еспада, 2006. – 776 с.
3. *Курс адміністративного права України* : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін. / за ред. В. В. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.
4. *Адміністративне право*: навч. посіб. / О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів, Р. В. Кісіль. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008, – 536 с.
5. *Корж І. Ф.* Військова служба в Україні : вступ, просування, припинення : дис. ... кан- дидата юрид. наук : 12.00.07 / І. Ф. Корж. – К., 2004. – 126 с.
6. *Ринажевський Б. М.* Військово-службові відносини в діяльності Служби правопорядку / Б. М. Ринажевський // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 371-379. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2010_3_53.pdf.
7. *Ісайчева Е. А.* Коментар до Федерального закону „Про військовий обов'язок і військову службу” від 2006 року [Електронний ресурс] / Е. А. Ісайчева. – Режим доступу до сайту: <http://uport.inf.ua/kommentariy5243.html>
8. *Стрекозов В. Г.* Военное право : учебник / В. Г. Стрекозов, А. В. Кудашкин и др. – М., 2004 – 640 с.

9. *Про військовий обов'язок і військову службу* : Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 27. – Ст. 385.

10. *Адміністративне право України* : Академічний курс : підручник : у 2 т. / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Юридична думка, 2004. – Т. 1. Загальна частина. – 584 с.

11. *Конституція України*. Закон України від 28.06.1996// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – ст. 141

12. *Шамрай В. О.* Військові формування та військова служба (організаційно-правові та управлінські аспекти) : Монографія / В. О. Шамрай. – К. : Вид-во «КВІЦ», 1998. – 226 с.

13. *Адміністративне право* : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – Х. : Право, 2010. – 624 с.

Вернигора В. В. Поняття військово-службових відносин як об'єкту адміністративно-правового регулювання

У статті розглянуто теоретичні погляди науковців на поняття «правовідносини», визначено їх класифікацію, у якій пріоритетне місце займають адміністративно-правові відносини. Проведений аналіз термінологічного тлумачення поняття адміністративно-правових відносин, дозволяє дійти висновку про належність військово-службових відносин до одного з видів адміністративно-правових відносин.

Ключові слова: правовідносини, адміністративно-правові відносини, військово-службові відносини, військовослужбовець, військова служба, особливий період.

Вернигора В. В. Понятие военно-служебных отношений как объекта административно-правового регулирования

В статье рассмотрены теоретические взгляды ученых на понятие «правоотношений», определена их классификация, в которой приоритетное место занимают административно-правовые отношения. Проведенный анализ терминологического толкования понятия административно-правовых отношений, позволяет сделать вывод о принадлежности военно-служебных отношений к одному из видов административно-правовых отношений.

Ключевые слова: правоотношения, административно-правовые отношения, военно-служебные отношения, военнослужащий, военная служба, особый период.

Vernyhora V. The concept of military service relations as an object of administrative and legal regulation

The article describes the theoretical views of scientists on the concept of "legal" is defined classification, which take priority administrative and legal relations. The analysis of the terminological interpretation of the concept of administrative legal relations, suggests accessories military service relationship to one of the types of administrative legal relations.

Key words: legal, administrative and legal relations, military service relationship, soldier, military service, the special period.